

Jonas Øglænd – Fra krambu til konsern

PER ØGLÆND

Jonas Øglænd var gjennom mange år en hjørnesteinsbedrift i Sandnes. I denne artikkelen følger vi utviklingen av firmaet fra krambu til konsern med utvikling både av produkter og produksjonsteknologi. Historien går fra firmaet ble grunnlagt i 1868 til 1990 da det opphørte som eget selskap gjennom oppkjøp og eierskifte.

Forfatteren er etterkommer etter grunnleggeren Jonas Øglænd som var hans oldefar og har selv hatt sitt arbeid i bedriften i 40 år, både i den tekniske ledelsen i konfeksjonsfabrikken og senere som informasjonssjef i Øglænd-konsernet. Per Øglænd kjenner firmaet fra innsiden og har fulgt det både i oppgangs- og nedgangstider.

I 2002 ble de 3 museene i Sandnes slått sammen med Jærmuseet i en ny avdeling, Sandnes museum. Museene var Sandnesmuseum, Krossen Havremølle Museum og Stiftelsen Jonas Øglænds Bedriftsmuseum. Sandnes kommune spilte en aktiv rolle i denne omorganiseringen av byens museer. Prosessen ble støttet av Kulturdepartementet som så dette som et pilotprosjekt i museumsutviklingen i Norge.

Inntil det nye museumssenteret i Sandnes er ferdig, er samlingene fra Jonas Øglænd lagret fordi bygningen hvor det opprinnelige Jonas Øglænds Bedriftsmuseum var lokalisert er revet p.g.a. nye byggeprosjekt. Men enkeltgjenstander og bilder fra samlingene er allerede brukt i temautstillinger i Sandnes museums Vitensenter på «Abel-loftet».

*Hjem til middag fra sykkelfabrikken, * Jærmuseet, Øglændmuseum.*

På bakgrunn av at Jærmuseet har fått samlingene fra Jonas Øglænd – hjørnesteinsbedriften i Sandnes gjennom mange år – som tilvekst, er det naturlig å gi en kortfattet beretning om firmaets utvikling fra krambu til konsern og hva det stod for. Historien går fra grunnleggelsen i 1868 til 1990 da firmaet opphørte som eget selskap gjennom oppkjøp og eierskifte.

Grunnleggeren

Jonas Øglænd (1847–1931) var bondesønn fra gården Auglænd i Høylands fjellbygd utenfor Sandnes. Han var yngst av 10 søsken.

Som ung mann var Jonas interessert i handel. Etter en læretid startet han sin egen landhandel i Sandnes i 1868 og grunnla dermed firmaet som fikk hans navn. Han kjøpte tomt og bygget butikk midt i krysset mellom Gjesdalveien som knyttet de store bygdene øst for Sand-

nes til byen, og de tre hovedveiene til Jæren, Sola og Stavanger. Dette krysset, som fikk navnet Krossen, utviklet seg til byens handelsmidtpunkt, og her skulle Jonas Øglænds forretning bli værende under hans 60 års lange ledelse og senere med mange utvidelser og moderniseringer.

Den opprinnelige butikken var en typisk landhandel hvor byens folk og bøndene kunne få alt som trengtes til hus og hjem, gård og grunn: kolonialvarer, fetevarer, isenkram, korn og mel, tresko og sko, manufakturvarer og steintøy.

Jonas Øglænd var den første handelsmannen i Rogaland som førte kunstgjødsel. På denne tiden var jordbruket på Jæren i en nybrottsid da bøndene begynte intensivdrift med planlagt gjødsling, nye metoder og nye vekster. Jonas Øglænd fulgte nøye med i dette. Han var selv bondesønn og hadde god kontakt med bøndene.

Da kunstgjødsel kom som noe helt nytt, så han hvilken revolusjonerende virkning dette ville få for jordbruket på Jæren. Han markedsførte fosfat og kali, senere chili-salpeter, etterfulgt av kvelstoff fra Norsk Hydro. Snart brukte jærbøndene betydelig mer kunstgjødsel pr. dekar enn andre steder i landet. Det samme skjedde med kraftfôr fra Jonas Øglænd. Omsetningen økte i takt med den eksplosive utviklingen i jordbruket på Jæren.

Jonas Øglænds handel med kunstgjødsel og kraftfôr ble fortsatt og videreutviklet gjennom 3 generasjoners ledere – og helt frem til 1985. I 1979 ble det bygget automatisk fôrblanderi, og i 1977 ble den store korn-

Grunnleggeren Jonas Øglænd, * Jærmuseet, Øglændmuseet.

siloen reist, som med sine 10 høye silotårn ble et landemerke i Sandnes. I 1985 ble landbruksområdet solgt til T. Skretting A/S p.g.a. Jonas Øglænds konsentrasjon på færre virksomhetsområder.

Sykkelfabrikk i Sandnes

Jonas Øglænds sønn, Jakob J. (1871–1950) kom med i farens butikk. Under et studieopphold i Hamburg så

Jakob J. Øglænd, grunnlegger av sykkelfabrikken, foto 1934, * Jærmuseet, Øglændmuseet.

han muligheter for å innføre sykler og symaskiner i butikken i Sandnes.

Broren Lars Øglænd (1880–1953) var mer interessert i mekanikk og teknikk enn handelsvirksomhet og opprettet et reparasjonsverksted for sykler og symaskiner. De to brødrene ble for alvor interessert i sykler da en seilskuteskipper kom hjem til Sandnes i 1899 fra langfart i Amerika med 2 sykler som han hadde

Lars Øglænd, grunnlegger av sykkelfabrikken, foto 1943, * Jærmuseet, Øglændmuseet.

kjøpt i Chicago. De var helt ulike de høye «velocipedene» som var gjengs her hjemme den gang, med pedaler direkte på et stort hjul, et lite bakhjul og syklisten høyt til værs.

På de amerikanske syklene av merke «The World», var begge hjul like store med kjede fra pedalene til bakhjulet. Når man ser «The World»-sykkelen i samlingene fra Jonas Øglænd i dag, blir man slått av at

modellen i 1899 må ha vært den optimale sykkelkonstruksjon fordi hovedtrekkene og dimensjonene fremdeles er stort sett de samme i våre moderne sykler 100 år senere.

Den gang, i 1900, så Jakob og Lars Øglænd klart at dette var fremtidens sykler. De skrev til Arnold Schwinn & Co, Amerikas største sykkelprodusent, og fikk generalagentur for hele Skandinavia for «The World». Faren og de to sønnene ble enige om at Jakob og Lars skulle ta agenturet for Norge, og at faren skulle være med å finansiere innkjøpene.

Jakob drog ut på salgsreiser langs kysten. Salget gikk meget godt, og store forsendelser av «The World»-sykler kom til Sandnes. Lars sto for monteringen av dem i sitt verksted som etter hvert utviklet seg til en liten fabrikk. Sykkelomsetningen ble så stor at denne biforretningen nesten overskygget Jonas Øglænds hovedforretning. Faren og de 2 sønnene besluttet å gå i fullt kompaniskap og begge forretningene ble slått sammen. Handelsforretningen ble ledet videre av faren. Jakob og Lars viet seg helt til sykkel, og i 1906 grunnla de sykkelfabrikken i Sandnes med fem ansatte i en bygning like over gaten fra Jonas Øglænds forretning.

En kan si at dette egentlig var begynnelsen på «Sykkelbyen Sandnes» – lenge før denne betegnelsen var oppfunnet. Fabrikken ble basert på mest mulig egen produksjon av komponenter; men hovedmerket var fortsatt «The World». Salg og produksjon økte, og fabrikken ble utvidet i takt med dette. Stadig mer av sykkelens komponenter ble fremstilt i egen produksjon. «The World»-sykkelen var blitt et norsk produkt

under det verdenskjente amerikanske merkenavnet. Importen av sykler opphørte; men firma Jonas Øglænd opprettholdt og økte merkets gode omdømme gjennom stadige forbedringer av komponentene. På 10 år var Jonas Øglænds sykkelfabrikk i Sandnes blitt landets ledende og største i bransjen.

Samarbeid ga styrke

Mens Jakob og Lars var fullt opptatt med sykkelfabrikken, hadde Jonas Øglænd selv den daglige ledelsen av handelsforretningen. Samarbeidet og forståelsen mellom disse 3 var selve grunnlaget for at firmaet utviklet seg så sterkt og sikkert.

Jonas Øglænd var dyktig kjøpmann og hadde myndigheten og autoriteten i sin karakter. Etter hvert som hans posisjon vokste ble han med i etableringen av flere industrielle bedrifter i Sandnes – særlig i tekstilindustri som han var meget interessert i. Han deltok også økonomisk i teglverk- og potteriindustrien som Sandnes opprinnelig var grunnlagt på.

Jakob J. Øglænd var også dyktig forretningsmann, med skapende kombinasjonsevner. Han deltok i en viss utstrekning i det kommunale liv og var også aktiv i byens næringsliv.

Lars Øglænd hadde sin styrke innenfor teknikk og produksjon. Han var meget aktiv i det kommunale liv og var medlem av bystyret og formannskapet i Sandnes i over 30 år, derav 10 år som varaordfører og 14 år som ordfører. Han var en drivende kraft i utbyggingen av elektrisitetsverk for Sandnes i 1909 og et moderne havnevesen. Typisk for hans innstilling var at han var

like interessert og delaktig i byens som i firmaets utvikling og fremgang.

Sammen utfylte de tre hverandres egenskaper og evner. De hadde en holdning til sine medarbeidere som skapte tillit. Denne holdningen ga styrke og fikk en form som var karakteristisk for familieselskapets ledelse gjennom 3 generasjoner.

Tempo og DBS

I begynnelsen av 1930-årene ble TEMPO lettvektsmotorsykkelen lansert og ble meget populær på markedet.

Syklene ble videreutviklet både når det gjaldt utstyr, kromfornikling, rustbeskyttelse og farger. Alt dette bygget på kvalitetsstemplet i det gamle «The World»-navnet. Men nå var det naturlig at sykkelen fikk et norsk navn. Etter en navnekonkurranse i 1934 ble vinnernavnet «DBS» – Den Beste Sykkel. Navnet traff midt i blinken. I løpet av 5 år steg salgskurven til det tidob-

Sykkelfabrikken i Sandnes i 1930-årene, * Jærmuseet, Øglændmuseet.

Tempo Standard motorsykkel fra 1950-årene – i dag samlerobjekt. Foto: Jærmuseet.

belte og viste at navnet holdt hva det lovet. I de neste 10 år oppnådde DBS-syklene 90% markedsandel i Norge – praktisk talt alle sykler i Norge kom fra Sandnes. I 1934 ble det bygget ny stor sykkelfabrikk i Solaveien ikke langt fra Krossen. Den ble et kjent trekk i bybildet.

Sykkel nr. 1 million fra Sandnes, * Jærmuseet, Øglændmuseet.

I 1952 ble produsert sykkel nr. 1 million fra starten i 1906, og i 1994 kom sykkel nr. 10 million ut fra sykkelfabrikken som nå var på Kvål ved Ganddal.

Jakob J. og Lars Øglænd ble utnevnt av Kongen til Ridder av St. Olavs Orden for Fortjeneste av Norsk Industri.

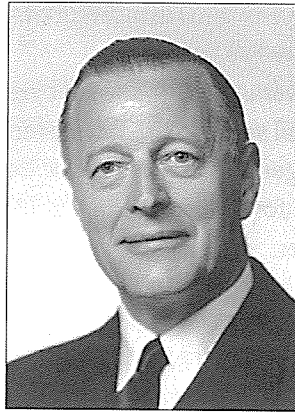
Ledelse i 3. generasjon

I 1920-årene og begynnelsen av 1930-årene kom 3. generasjon sterkt inn i ledelsen av firmaet. Jonas B. Øglænd (1895–1984), sønn av Jakob J. Øglænd, kom hjem fra egen forretningsvirksomhet i New York og gikk inn i ledelsen av sykkelfabrikken.

Da Jonas Øglænd selv var kommet opp i 70-årene, var han fremdeles den sterke lederen av den gamle handelsforretningen som omfattet manufaktur, kolonialvarer, kunstgjødsel og kraftfôr. Men han følte at han trengte yngre krefter ved sin side. Da sønnene Jakob og Lars var fullt opptatt med sykkelfabrikken, tilbød han sin sønnesønn Sigurd J. (1902– 1986) å arbeide sammen med ham i denne grenen av firmaet. Sigurd kom omgående hjem fra studieopphold i handel i Hamburg og fikk bestefaren som læremester.

Per Sanne (1901–1979), svigersønn av Lars Øglænd, var utdannet bankmann og kom med i ledelsen av handelsvirksomheten sammen med Sigurd.

Tor L. Øglænd (1910–2000), sønn av Lars Øglænd, ble knyttet til sykkelfabrikken tekniske ledelse etter ingeniørutdannelse i Tyskland. Foruten produksjonsområdet foresto han i alle år arbeidet med kontinuerlige utvidelser og nybygg i firmaet.

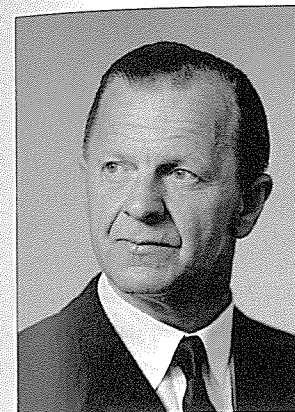
*Jonas B. Øglænd – leder av sykkelfabrikken og mangedårig formann i firmaets styre, foto 1955, * Jærmuseet, Øglændmuseet.*

*Tor L. Øglænd – teknisk leder av sykkelfabrikken, * Jærmuseet, Øglændmuseet.*

Grunnleggeren Jonas Øglænd døde i 1931, 84 år gammel. Han var aktiv i forretningen like til dagen før han sovnet inn.

De 4 lederne i 3. generasjon – Jonas B. Øglænd, Sigurd J. Øglænd, Tor L. Øglænd og Per Sanne, var firmaets styre med Jonas B. som styreformann i en lang år-rekke. Samtidig var de daglige ledere – Jonas B. og Tor L. i sykkelfabrikken og Sigurd J. og Per Sanne i handelsvirksomheten. Under deres ledelse hadde firmaet sterk vekst i alle avdelinger. Alle fire var sterkt driftsorientert. De holdt nær kontakt med de ansatte i det daglige arbeid og hadde personlige egenskaper, hver på sitt virkeområde, som gjorde at de var høyt respektert og avholdt som styre og ledere. Utad var de fremragende representanter for firmaet overfor kunder, leverandører, bank og myndigheter.

*Sigurd J. Øglænd – leder av handelsforretningen, foto 1953, * Jærmuseet, Øglændmuseet.*

*Per Sanne – leder i handelsforretningen, foto 1967, * Jærmuseet, Øglændmuseet.*

Jonas B. Øglænd var styrets formann både før og etter overgangen til aksjeselskap. Da han gikk av for aldersgrensen, ble Sigurd J. og Tor L. Øglænd i tur og orden styreformann i firmaet. Jonas B. Øglænd ble – som hans far og onkel før ham – utnevnt til Ridder av St. Olavs Orden for Fortjeneste av Norsk Industri, og senere fikk også hans bror Sigurd J. den samme høye utmerkelsen.

Manufaktur og konfeksjonsfabrikk

Etter at Sigurd J. begynte hos bestefaren i begynnelsen av 1920-årene ble engrosvirksomheten i manufaktur og landbruksavdelingen bygget ut. Nye markeder ble innarbeidet, og «Ø-varer» kom etter hvert inn over hele Vestlandet og Sørlandet. Omsetningen steg år for år takket være engrosvirksomhetens oppsving. Men for

Sigurd J. Øglænd ble det klart at firmaet ville stå sterker i konkurransen på konfeksjonsmarkedet med egen konfeksjonsfabrikk. I 1926 startet han – med bestefarens velsignelse – konfeksjonsfabrikk for arbeidsklær og skjorter med 11 syersker. Salget gikk godt, og etter 3 år var det blitt 60 ansatte i konfeksjonsfabrikken.

Mot slutten av 1930-årene var virksomheten både i konfeksjonsfabrikken – «Systuen hos Øglænd» – og manufaktur-engrosavdelingen øket så sterkt at en ny femetasjers bygning ble reist i flukt med forretningsgården i Krossen. Den sto ferdig nyttår 1940. Her ble konfeksjonsproduksjonen utvidet fra arbeidsklær og skjorter til også å omfatte herrekonfeksjon, damekonfeksjon og linsøm. De øverste etasjene var manufaktur-engros.

Gjennom dette fikk byen en ny stor arbeidsplass. «Den Nye Konfeksjon – Ø-Klær» ble lansert over hele landet ved siden av «Den Beste Sykkel» som kvalitetsprodukter fra Sandnes.

Med list og lempe

Den tyske okkupasjonen i 1940 snudde opp-ned på alt gjennom fem år. Med oppfinnsomhet, list og lempe lyktes det å holde virksomheten i gang så godt som mulig under de meget vanskelige forholdene. Surrogatmaterialer ble brukt istedenfor råvarer som ikke var å få. Som med det meste var det rasjonering av klær, og sykler kunne bare kjøpes på anvisning. I Jonas Øglænd ble det en utfordring å foreta en mest mulig rettferdig fordeling til kundene av den begrensede varemengden.

ADVARSEL

Man innskjerper bestemmelsen i trafikkreglenes paragraf 32, punkt 4, om at sykkel i mørke og usiktbart vær skal ha tent lykt foran, festet på sykkelen. Innenfor de områder der blinding er påbudt, må lykten være blendet overensstemmende med blendingsforskriftene.

NB! Den som kjører sykkel uten tent lykt risikerer å bli beskutt uten varsel.

Etter Politidepartementets annonse av 10. oktober 1944.

I befolkningens motstand mot nazismen og den tyske okkupasjonsmakten dannet det seg også en motstandsgruppe blant de ansatte i sykkelfabrikken. Den laget bl.a. den første illegale avisen i Rogaland – «Stridt Folk». Sykkelfabrikken ble litt av et motstandsrede under hele okkupasjonen. Mange av de ansatte ble arrestert og sendt i fangenskap.

*Sykkelfabrikken utvidet – del av «Nr. 11»-bygningene, * Jærmuseet, Øglændmuseet.*

I dramatiske møter med tyske militære unngikk Jonas B. Øglænd med nød og neppe at sykkelfabrikken ble tvunget til å produsere granater for tyskerne. I det stille hjalp firmaet på mange måter folk som var hardt ute og trengte støtte.

Nye utbygginger

Etter frigjøringen i 1945 tok det 5-6 år før det økonomiske liv kom i noenlunde normal rytme igjen. I disse «mangelårene» krevdes stor oppfinnsomhet for å fremstille nok råmaterialer og varer for å dekke folks behov. Jonas Øglænd greide bedre enn mange andre bedrifter å få inn hardt tiltrengte råvarer, og i slutten av 1940-årene var sykkelproduksjonen tilbake på førkrigsnivå.

Men etterspørselen var nå så stor at videre utbygging av sykkelfabrikken måtte til, og i 1950-årene begynte den neste ekspansjonsperioden i firmaet. Firmaet hadde tidligere kjøpt tomter i Vågen-området i Sandnes og eide et sammenhengende grunnareal på 80 dekar med sikte på fremtidige utvidelser. Her kom de store utbyggingene i 1950- og 60-årene. Det ble reist store

produksjons- og lagerhaller i et kompleks som fikk betegnelsen «Nr. 11» (Elvegt. 11), og flere av produksjonsavdelingene i sykkelfabrikken flyttet hit. Samtidig ble det investert i nye maskiner og automatanlegg. Utvidelsene og nytt produksjonsutstyr ga en produksjonsøkning på 25%. Prognosene for det norske markedet for sykler og sykkeldele var da ca. 100 000 rammer pr. år. Selv om sykkelfabrikken dekket 80-90% av dette norske forbruket, var produksjonskapasiteten nå mer enn stor nok, og videre ekspansjon kom på nye markeder.

Det ble opparbeidet betydelig eksport til Finland, Sverige og Danmark. I eksporten til Sverige inngikk også omfattende leveranser av bildeler til Volvo og SAAB. I slutten av 1960-årene gikk 40% av produksjonen i sykkelfabrikken til eksport.

På produksiden var det aktiv produktutvikling både for DBS sykler, TEMPO motorsykler og mopeder. På helsesektoren introduserte Jonas Øglænd den første ergometersykkelen i 1964.

Ny konfeksjonsfabrikk

I slutten av 1950-årene ble også konfeksjonsfabrikken i sentrum for liten på grunn av stadig økende omsetning, og en helt ny fabrikk ble reist i 1961 på det store

*930 000 plagg pr. år, fra konfeksjonsfabrikken, * Jærmuseet, Øglændmuseet.*

området på Vågen. Under planleggingen besøkte fabrikkens tekniske ledelse og arkitekt en rekke store konfeksjonsfabrikker på kontinentet for å få kjennskap til det beste på området. Resultatet ble en hypermoderne konfeksjonsfabrikk med all produksjon og lagre samlet på ett gulv. Hele anlegget omfattet 12 000 kvm gulvflate. Sentralt i bygningen var en 3 500 kvm produksjonshall med glasstak og bare fire bæresøyler, og en tilstøtende produksjonshall på 1500 kvm.

Konfeksjonsfabrikken hadde den gangen 600 ansatte – hvorav det store flertall var ca. 500 syersker. Fabrikken produserte og omsatte årlig 220 000 arbeidsklær, 500 000 jeans/benklær, 150 000 sports- og fritidsklær og 60 000 dresser og jakker, til sammen 930 000 plagg

Tekstilkomplekset på Vågenområdet, * Jærmuseet, Øglændmuseet.

pr. år. Det var Norges største og mest moderne konfeksjonsfabrikk – og et langt sprang fra «Systuen» i 1930-årene.

På tross av den nye fabrikk var salgsmulighetene betydelig større enn produksjonskapasiteten i Sandnes, bl.a. på nye produktområder som ble lansert innenfor fritidsklær. P.g.a. stramt arbeidskraftmarked i Sandnes ble det etablert en «satellitt»-fabrikk i Jørpeland i nært samarbeid med Strand kommune og også inngått avtaler om betydelig leieproduksjon i en rekke norske og finske konfeksjonsfabrikker.

Tekstilhandel i stor stil

Også manufaktur-en-grosavdelingen i den gamle handelsforretningen vokste gjennom årene og ble en betydelig bedrift innenfor storbedriften Jonas Øglænd. Dette var en ren handelsbedrift med en rekke seksjoner for klær og manufakturvarer. I slutten av 1960-årene

hadde den 90 ansatte hvorav ca. 20 reisende selgere som dekket hele landet. Etter at konfeksjonsfabrikken flyttet til Vågenområdet, fylte engrosavdelingen hele bygningen i sentrum.

På detaljsiden var den store butikken i Krossen – med avdelinger for dame, herre, barn, metervarer – og kolonial som ble bygget om til et moderne supermarked. Tvers over gaten var en egen utstyrsforretning og i nærheten en «Tekstilbasar».

Familieselskapet blir aksjeselskap

Jonas Øglænd hadde hittil vært et familie-andelsselskap. Etter Jakob J. og Lars Øglænds bortgang og fordeling av deres andeler på arvingene vokste antall andelseiere. Samtidig steg kapitalbehovet for fortsatte investeringer både i sykkelfabrikken og tekstilvirksomhetene år for år. På andelseiernes årsmøte i 1965 ble det derfor besluttet å omdanne firmaet til aksjeselskap fra 1.1.1966. Aksjonærene ville da ha ansvaret for selskapet gjennom valg av styre og ansettelse av adm. direktør. Nå ble det flertallet blant aksjonærene som bestemte hvordan og av hvem selskapet skulle ledes. I vedtektene ble bl.a. fastsatt at flertallet i styret skulle være personer som ikke var i fast stilling i selskapet.

Etter utlysing ble dr. ing. Martin T. Tveit ansatt som selskapets første adm. direktør. Han var en kunnskapsrik, inspirerende mann med globale visjoner og gled godt inn i miljøet i Jonas Øglænd. Jonas B. Øglænd var fortsatt styrets formann. Det var nå 1700 ansatte i firmaet.

Festmiddag med 2600 gjester i konfeksjonsfabrikkens produksjonshall, * Jærmuseet, Øglændmuseet.

100 års jubileum

Den 18. april 1968 ble firma Jonas Øglænds 100-års jubileum feiret i tre dager. På selve dagen overrakte Jonas B. Øglænd firmaets jubileumsgave til Sandnes kommune: Et komplett innredet daghjem for 75 barn med en avdeling for 25 psykisk utviklingshemmede barn. Bakgrunnen for donasjonen var at firmaets styre

ønsket å gi Sandnes kommune en gave til minne om firmaets grunnleggere i erkjentlighet av det fruktbringende samarbeidet mellom firmaet og byen helt fra deres tid. Jubileets høydepunkt var

Jonas Øglænd, 100 år: Velociped og DBS, * Jærmuseet, Øglændmuseet.

festmiddagen for 2600 ansatte med ledsagere og gjester. Da ingen lokaler i Sandnes og Stavanger var store nok til et slikt arrangement, tok firmaet skjeen i sin egen hånd. Konfeksjonsfabrikkens produksjonshall på 3500 kvm ble ryddet for alle maskiner og utstyr og gjort om til festsal for en dag.

Styrets formann Jonas B. Øglænd sa i sin jubileumstale bl.a.:

Hundre år i daglig arbeid har bragt Jonas Øglænd fra krambu til konsern – som vi har satt som motto for utviklingen som har funnet sted. Men det resultat vi ser i dag er summen av de mange tusen medarbeideres innsats.

Det er for alle dere og de som gikk foran at vi i dag jubilerer. Vi har hatt fremgang, og jeg tror vi har dekning for å si at vi har hatt en fremgang som overgår våre dristigste forventninger.

Jonas Øglænds jubileumsgave til Sandnes, et daghjem for 75 barn,
* Jærmuseet, Øglændmuseet.

Jeg er overbevist om at når dette kunne skje, så er det takket være det gode arbeidsmiljø vi allerede tidlig fikk etablert hos oss.

Etter jubileet ble det sagt i Sandnes at aldri før hadde byen opplevet et slikt arrangement – hvor praktisk talt hele byen deltok.

«Jonas-kulturen»

I mange år var Sandnes et lite bysamfunn hvor «alle kjente hverandre». Helt fra grunnleggelsen hadde Jonas Øglænd en arbeidsstokk som var med å bygge opp bedriften og følte seg knyttet til den og dens ledelse med langt sterkere bånd enn bare å være lønnsmottakere. For mange ansatte fortsatte dette ved at både deres annen og tredje generasjon arbeidet i firmaet.

Dette forholdet, som skyldtes både ledelsens og de ansattes holdning og sinnelag, utviklet seg gjennom

120 år til et bedriftsklima hvor samarbeid var i høysetet. De ansatte var på fornavn med sjefen, og hans dør var åpen for alle.

Selvsagt var en ikke enige om alle ting til enhver tid. Det kunne være harde forhandlinger om lønns- og arbeidsforhold her som i andre bedrifter. Men partene la alltid stor vekt på å løse problemene internt i bedriften. I industriavdelingene var de ansatte fagorganisert, og Jonas Øglænd var medlem i NAF/NHO. I arbeidslivsorganisasjonene var Jonas Øglænd kjent som en uproblematisk bedrift fordi det meste «ble løst på kammeret». Bedriftsdemokrati gjennom lov og avtaleverk var egentlig en fortsettelse og formalisering av det man lenge hadde hatt i firmaet. «Jonas-kulturen» var kjennetegnet av sterk lojalitet og fellesskapsfølelse i Øglænd-konsernet. Dette var en grunnpilar i oppbyggingen av konsernets virksomheter. I en bedrift som er i ekspansjon er en slik kultur nærmest uslåelig.

Tydelige bevis på trofastheten og tilhørighetsfølelsen mellom de ansatte og bedriften i alle år er at over 700 Øglænd-ansatte har mottatt Selskapet for Norges Vels Medalje for Lang og Tro Tjeneste i 30 år, og en rekke medarbeidere er også blitt tildelt H. M. Kongens Fortjenstmedalje i sølv for 50 års virke i Jonas Øglænd.

«Skap mest mulig lykke»

Grunnleggerne Jonas og sønnene Jakob og Lars var opptatt av de ansattes ve og vel. De ansatte var medarbeidere og medmennesker og skulle behandles deretter. Denne ånden levet videre i firmaet gjennom alle år. Men virksomheten vokste fort i omfang og antall med-

Sosialsjef Reidar Skarung – samfunnsgagnlig virke, * Jærmuseet, Øglændmuseet.

arbeidere, og i 1951 ansatte styret Reidar Skarung som sosialkurator i firmaet. Det ville sprengne rammen for denne artikkelen å nevne ved navn alle dem som sto for utviklingen på alle områder i Jonas Øglænd; men her gjøres et unntak fordi Skarung fikk en ganske enestående arbeidsoppgave. Da han begynte i firmaet ga Jonas B. Øglænd ham dette korte mandatet fra styret:

«Skap mest mulig lykke for flest mulig mennesker.»

For Skarung var dette en manifestasjon av en holdning hvor et sentralt punkt var hvor mye man greide å skape

for de enkelte medarbeidere og deres familier. Det som han følte han kom inn i, var å bygge sammen og videreutvikle et bedriftssosialt system som egentlig hadde eksistert i fragmenter fra meget gammel tid.

Fra 1950-årene ble det med Reidar Skarung som drivende kraft bygget opp et sosialt system i Jonas Øglænd som fikk meget stor betydning for de ansatte og deres familier.

Det sosiale sikkerhetsnett

De sosiale godene var noe betydelig mer enn «goder» hvis man forbinder dette med regulært velferdsarbeid i bedriften. Det var et system av tiltak og tjenester som etter hvert – med rette – ble benevnt som Det sosiale sikkerhetsnett i Jonas Øglænd. Dette ble kjent som noe nokså unikt i norsk næringsliv i 1950-60-årene og var et forbilde for andre bedrifter i landet. Elementene var:

Personalfond

Personalfondets medlemmer var alle ansatte og pensjonister i Jonas Øglænd. Gjennom fondet fikk de dekket egne utgifter for seg selv og familie til lege og andre helsebehandlinger.

Fondets inntekter var tilskudd fra firmaet og en liten medlemskontingent. Denne støtteordningen betydde ganske meget for mange familier.

Bedriftshelsetjeneste

Helsetjenesten var helsekontroller og aktivt arbeid for å bedre arbeidsmiljøet i samarbeid med arbeidsmiljø-

utvalgene. Helsepersonalet besto av bedriftslege, bedriftssykepleier, legesekretær og fysioterapeut. En del år hadde firmaet også egne husmorvikarer for de ansatte.

Personlig rådgivning

Reidar Skarung med sitt mandat omtalt ovenfor, var til disposisjon for alle ansatte og deres familier og for pensjonistene med rådgivning i vid forstand. Han var opprinnelig prest fra Metodistkirken og for ham var «intet menneskelig fremmed». Det ble etter hvert et meget vidt felt – fra sjelesorg i forbindelse med sykdom og død i familien, familiespørsmål og -problemer og til alminnelige juridiske spørsmål som arvesaker osv. For mennesker som kom i vanskeligheter – økonomisk eller annet – samarbeidet han med bank og offentlige instanser for å komme frem til løsninger.

I sin stilling var Skarung ikke – og ble ikke oppfattet som – «bedriftens mann», men en person som mennesker hadde full fortrolighet til som medmenneske og hvor de fikk den hjelp og støtte de hadde behov for. Dette gjaldt uansett om det var dag eller natt, hverdag eller helligdag. Syke og ensomme ble jevnlig besøkt, om det var hjemme eller på sykehus.

Med hele denne helsetjenesten, både på det fysiske og psykiske plan, var Jonas Øglænd langt foran sin tid.

Forsikringsordninger

Firmaet hadde en rekke forsikringsordninger for sine ansatte. Alle ansatte og deres ektefeller var med i en gruppelivsforsikring. Til denne kom kollektiv ulyk-

kesforsikring ved ulykker både i og utenfor firmaets tjeneste og trygghetsforsikring med full erstatning til arbeidstakere som fikk yrkesskade eller yrkessykdom. I tillegg kom utbetaling til etterlatte ved tap av forsørger.

Premien for disse forsikringene ble betalt av firmaet, som også ga tilskudd til premien for frivillig pensjonsforsikring i tillegg til firmaets pensjonsordning.

Stipendieordning

Utover opplæringstiltakene som ble gjennomført i firmaets hovedavdelinger ble det gitt stipendier til medarbeidere som ønsket å videreutdanne seg – i teoretisk og praktisk undervisning, opplæring i norske og utenlandske bedrifter og studiereiser.

Spareforeningen Øglænd

De ansatte kunne bestemme et beløp som ble trukket hver lønning og satt inn på vedkommendes egen sparekonto i Jonas Øglænd. Spareforeningen hadde konsesjon som sparebank. Rentesatsen lå noe høyere enn vanlig bankrente.

Senere flyttet Spareforeningen Øglænd midlene over til SR-Bank, og rentesatsen ble avtalt for medlemmenes samlede innskudd – i størrelsesorden 70 mill.kr. Dermed ble innskuddsrenten høyere enn innskyterne kunne ha oppnådd hver for seg.

Byggelån

Det var adgang til toppbelåning gjennom firmaets garantier for de ansattes boligbygging. Dessuten ble

det ytet rente- og avdragsfritt lån til dem som bygget eller kjøpte egen bolig.

Rabattordninger

Alle ansatte og pensjonister fikk rabatt ved kjøp av varer i firmaets butikker med klær, utstyrvarer, sykler, matvarer m.m. Prisavslagene kom godt med på de Øglændansattes handlerunder.

Feriehjem

Gjennom årene ble det bygget en hel rekke feriehem flere steder i landet. Formålet med dem var å være ferie- og rekreasjonssteder for Jonas Øglænds ansatte med familier og pensjonistene. Det var etter hvert feriehem ved fjord, strand, på fjellet, på Sørlandet og andre steder.

Inntil 1968 var feriehemmene eiet av Jonas Øglænd, men ble da skjenket til firmaets ansatte og organisert som stiftelsen «Foreningen Jonas Øglænds Feriehjem for ansatte». Stiftelsens formål var å bygge, vedlikeholde og drive feriehem. Med årene ble noen solgt, nye ble bygget – alt etter belegg og behov.

Turer og festtilstelninger

Turer for de ansatte hadde lange tradisjoner – helt tilbake til Jonas Øglænd selv som inviterte sine folk med på søndagsturer rundt omkring i distriktet i bilen sin. I 1950-årene var firmaet blitt stort, og nå ble det hvert år arrangert søndagsturer i en helt annen skala. Fem fjord-ruteskip ble leiet inn for å få plass til alle ansatte med familie – 2500 mennesker – med musikk-korps i

Pinsetur for Øglændansatte til Vrådal i Telemark, * Jærmuseet, Øglændmuseet.

spissen. Turene gikk til forskjellige «stevneplasser» i Ryfylke, med medbrakt varm mat i store meierispann og tusenvis av smørbrød som matkomiteer hadde laget natten i forveien. Det var underholdning og leker for store og små og 17.mai-stemning hele dagen.

Senere ble turene lagt om til årlige Hardangerturer og festspillturer til Bergen med et større turistskip hvor de ansatte med ektefeller ble med etter loddtrekning. Disse turene ble igjen avløst av årlige bussturer til Vrådal i Telemark – som ble de avholdte pinseturene.

For mange andre bedrifter ville slike opplegg virke uvanlig. Men i Jonas Øglænd var familiehensyn et prinsipp i alle firmaets velferdstiltak, for bedriften og familiene var vevet sammen.

Når det nærmet seg jul ble det arrangert «hyggelkvelder» hvor folk fra hele firmaet kom sammen til god mat, underholdning og dans. I julen ble det også i mange år laget til fest for de ansattes barn, og da var det et liv uten like med opptil 1000 barn.

sjonsutstyr, som ble markedsført under navnet «Body-guard», i ferd med å komme for fullt etter en gradvis utvikling av ergometersyklene. Tiden var kommet for ny utbygging av sykkelfabrikken.

Det var fremdeles arealer for videreutbygging på firmaets eiendom på Vågen-området. Men basert på fremtidsutsiktene for sykkelfabrikken i et internasjonalt marked kom konsernsjefen og styret til at dette ikke ville være tilstrekkelig. Derfor ble det besluttet å bygge ny sykkelfabrikk på firmaets 250 mål store tomteareal på Kvål ved Ganddal.

Den nye fabrikken hadde ca. 23 000 kvm gulvflate og ble bygget etter et unikt konsept for sin tid: Midt i bygningen var et stort høylager for deler, åpent gjennom flere etasjer. I dette ble delene plassert med automatisk kran og hentet frem til åpninger inn på fabrikkgulvene som var mezzaniner i flere plan rundt lagerblokken. Helautomatiske vogner transporterte produktene til riktig sted i ferdiglageret.

Sykkelfabrikken på Kvål, * Jærmuseet, Øglændmuseet.

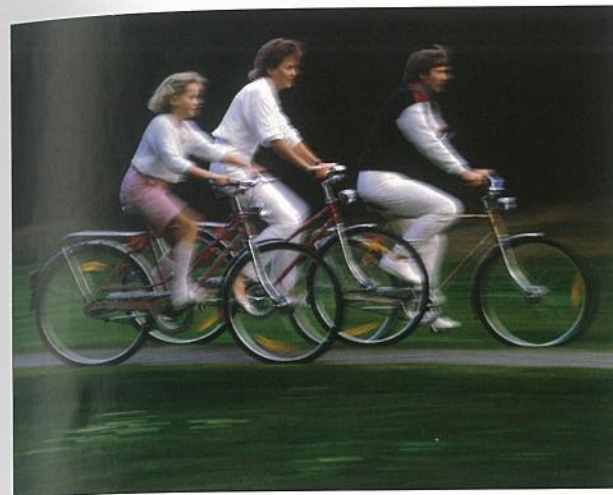

Sykkelfabrikken på Kvål, * Jærmuseet, Øglændmuseet.

Fabrikken ble offisielt åpnet 24. august 1972 av daværende industriminister Finn Lied. I sin åpningstale sa han at «firmaet Øglænds utviklingsresept har vært enkel, men såre vanskelig: nemlig fremsynthet og idérikdom kombinert med kritisk sans og soliditet. Idérikdom og kritisk sans er motpoler som ikke alltid finnes i forening.»

Jonas Øglænds sykkelfabrikk hadde nå en årlig produksjonskapasitet på 300 000 sykkelrammer med ferdigmontering av 200 000 sykler, 50 000 barnesykler, 10 000 ergometersykler og 10 000 mopedrammer. Fagfolk karakteriserte fabrikken på Kvål som den mest moderne sykkelfabrikken i verden. På denne tiden var det ca. 1000 ansatte i sykkelfabrikken.

Da sykkelfabrikken flyttet til Kvål fra de gamle bygningene i Sandnes sentrum, ble disse bygget om til et

DBS «Junior» og «Tourist» – DBS-modellene ble utviklet for forskjellige målgrupper. * Jærmuseet, Øglændmuseet.

butikkssenter som fikk navnet «Huset Vårt». De deltagende forretningsdrivende representerte en lang rekke bransjer, og dette var det første store kjøpesenteret i Sandnes.

Roboter i sykkelfabrikken

Gjennom årene ble meget produksjonsutstyr laget av sykkelfabrikkens egne ingeniører, teknikere og maskinkonstruktører. De var meget aktive i teknisk samarbeid som ble etablert mellom bedrifter i Sandnes og på Jæren under navnet TESA.

Automatisering i sykkelfabrikken førte til utvikling av avanserte roboter som ble satt inn først og fremst i arbeidsoperasjoner hvor det var utilfredsstillende å utføre dem manuelt p.g.a. helsefare – f.eks. i fornik-

Move-o-Matic robot fra Ø-engineering, * Jærmuseet, Øglændmuseet.

lings- og elokseringsavdelingene. Denne teknologi-virksomheten ble et eget område: Ø-Engineering.

På bakgrunn av den teknologiske kompetansen og gode erfaringer med automatisk produksjonsutstyr i sykkelfabrikken ble håndteringsroboter også utviklet for salg til andre bedrifter i begynnelsen av 1970-årene under navnet Move-o-Matic. Roboter ble levert til bl.a. Nobø Fabrikker, Polaris og Raufoss Ammunisjonsfabrikker.

Inn i oljevirksomhet

Sandnes Jernvarefabrikk som lå inn til Jonas Øglænds eiendommer på Vågen-området, ble fusjonert inn i Jonas Øglænd da innehaverne ønsket å trekke seg tilbake i 1974.

Kabelbaner fra Øglænd System, * Jærmuseet, Øglændmuseet.

Jernvarefabrikken hadde så vidt begynt med produksjon av kabelbaner til verftsindustrien. I Jonas Øglænd så man interessante muligheter for disse produktene, og de ble videreutviklet i Ø-Engineering.

På denne tiden var oljeindustrien i sin spede begynnelse. Ekofisk-tanken var under bygging, og Rosenberg og Aker Stord var i gang med offshorerettet virksomhet. Det ville bli stort behov for kabelbaneanstrukturer for det enorme antall kabler på Nordsjø-installasjonene.

Øglænd fikk leveransene av kabelbaner (opphengssystemer) til Statfjord B som det første store prosjektet. Kabelbanevirksomheten ble en egen avdeling som fikk navnet Øglænd System. Fra nå av fulgte det ene prosjektet etter det andre, og Øglænd System ble etter hvert markedsleder i kabelbaneutstyr på oljeinstallasjonene i Nordsjøen. Prefabrikkerte bæresystemer for

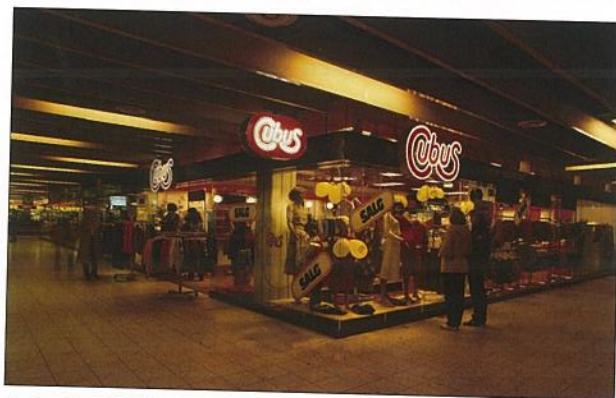
tekniske installasjoner fra Øglænd System kom også sterkt inn i bygg-anlegg på land – som tunneler og broer i Norge og utlandet.

Cubus

Utviklingen på tekstilmarkedet gikk mot kjededannelser fra midten av 1960-årene. Manufaktur-engrosavdelingen opprettet samarbeidsavtaler med kundebutikker, og dette utviklet seg til «Ø-Kjeden». I 1968 var det 8 butikker i kjeden. I 1977 var antallet øket til 150 butikker spredt over hele landet, og Ø-Kjeden var blitt Norges største kjede på tekstilmarkedet.

Butikkene var dels franchisebutikker hvor den enkelte kjøpmann eiet og drev sin forretning med varer og opplegg fra Øglænd, og dels butikker eiet av Jonas Øglænd.

Manufaktur-engrosområdet ble omdøpt til «Markedsenterområdet» med detaljleddet i fokus. Oppgavene besto i å kartlegge kjedebutikkens varebehov,

Cubus-butikk i kjøpesenter, * Jærmuseet, Øglændmuseet.

Den gamle forretningsgården i Krossen med nytt navn, * Jærmuseet, Øglændmuseet.

kjøre inn varene og distribuere dem til medlemmene. Et viktig ledd i dette var å produktutvikle plaggene i samarbeid med leverandørene.

Butikkene i kjeden ble stadig oppgradert i varesammenstilling og utforming, og i 1979 kom CUBUS som et helt nytt konsept.

Jonas Øglænds detaljbutikker fra tidligere i Sandnes og på en del andre steder ble slått sammen med kjeden i divisjonen Kjededrift i 1983.

Omsetningen i Cubuskjeden økte år for år, og markedsandelen i Norge var hele tiden stigende.

Flere ben å stå på

Det var oppgangstider og nedgangstider; men i Jonas Øglænd berørte de ikke alle aktiviteter samtidig eller like sterkt. Det var en fordel for firmaet å ha en mangesidig virksomhet på så forskjellige områder som syk-

kelfabrikk, konfeksjonsfabrikk, butikkdrift og handel med jordbruksprodukter. De enkelte aktivitetene kunne hver for seg ha dårlige år hvor det ble nødvendig å foreta omstillinger og tilpassing til endrede markedsforhold. Men virksomhetenes fellesskap i konsernet var en styrke ved at det var «flere ben å stå på», som det ofte ble sagt i 1970-årene.

Konsernsjef Martin T. Tveit sluttet i 1978. Når han så tilbake på sine 12 år i Jonas Øglænd, var det hans oppfatning at utviklingen hadde gått i riktig retning. I alle disse årene var det en oppdrift som var nødvendig for et selskap i vekst, og hvert år la Jonas Øglænd størrelsen av et mellomstort selskap til sitt volum.

«Godt for Øglænd – godt for Sandnes»

Jonas Øglænd var gjennom mange år den største arbeidsplassen og hjørnestensbedriften i Sandnes. Det var nært samarbeid og løpende direkte kontakt mellom firmaet og kommunen.

Mange kommuner har viktige bedrifter; men det var en alminnelig oppfatning i Sandnes kommunes politiske og administrative ledelse at det neppe var noen norsk by av tilsvarende størrelse hvor én bedrift – Jonas Øglænd – på samme måte var med å forme lokalsamfunnet.

I 1970-årene gikk ca. 1/3 av Jonas Øglænds selskapsprodukt til samfunnet gjennom skatter, folketrygd og investeringsavgifter. Skatteinnbetalingene fra de ansatte i firmaet utgjorde en meget betydelig del av Sandnes kommunes inntekter. Jonas Øglænd holdt ledelsen i kommunen orientert om forhold og frem-

tidsutsikter som hadde betydning for kommunen i dens arbeid med budsjetter og planer. På folkemunne het det at «det som er godt for Øglænd er godt for Sandnes».

Det nære samarbeidet mellom firmaet og kommunen var på en lang rekke områder. Et viktig element var firmaets sosiale ordninger for de ansatte og deres familier som til sammen ble opp til flere tusen personer i Sandnes. Ordningene var til beste for dem selv; men samtidig hadde de ringvirkninger i kommunen og inn mot kommuneadministrasjonen. I mange tilfeller kunne firmaet si til kommunen: «Dette behøver dere ikke gjøre, vi har allerede gjort det.» Ifølge sentrale personer i Sandnes kommune er det ikke for mye å si at gjennom mange år var kommunen spart for betydelige kostnader til sosiale tiltak fordi Jonas Øglænd påtok seg dem frivillig og med glede. Dette viktige kryssningspunktet mellom firmaet og kommunen hadde sin rot i «Jonas-kulturen».

Firmaets store utbygginger i Vågen-området var blant de mange andre elementene i samarbeidet med kommunen.

Gjennom årene var mange Øglænd-ansatte aktive i kommunepolitikken – valgt p.g.a. egne kvalifikasjoner og interesser.

På utstillingsplassen i Sandnes («Ruten») står et Øglænd monument som ble reist av Sandnes by i takknemlighet for hva firmaet har betydd for byen. Det er en høy granittsokkel med innfelte bronserelieffer av grunnleggerne Jonas, Jakob J. og Lars Øglænd og lederne i 3. generasjon, Jonas B. og Sigurd J. Øglænd.

Næringslivsutvalget i Sandnes kommune i konfeksjonsfabrikken i 1989. Fra v. næringssjef Sigurd Aarsland, rådmann Njål Norheim, Kåre Inge Olsen, Wenche Meldahl, Kåre Mangersnes og Sverre Berge som studerer hvordan Ursula Bertelsen arbeider med en avansert sømautomat, * Jærmuseet, Øglændmuseet.

På toppen av monumentet står skulpturen av en industriarbeider med et hjul på skulderen og skuer inn i fremtiden.

Det mangesidige forholdet mellom Jonas Øglænd og Sandnes kommune var til fordel for begge parter.

Truende skyer

1980-årene begynte godt for Jonas Øglænd – med full kapasitetsutnyttelse i fabrikkene og fremgang for Cubuskjeden. I 1981 passerte Øglænd-konsernets samlede omsetning 1000 mill.kr. Men i 1983 fikk konsernet betydelig nedgang i omsetningen og alvorlig resultatsvikt – først og fremst p.g.a. sviktende sykkelmarked og økt konkurranse fra utenlandske produsenter.

Oppgang på sykkelmarkedet årene før og for stor optimisme førte til sterk overopphetning i markedet.

Overkapasitet i sykkelproduksjonen i hele Europa skapte sterk priskonkurranse, og de fleste europeiske sykkefabrikkene gikk med tap. I 1983 falt totalmarkedet for sykler kraftig i hele Norden – i Norge opp til 30 %.

Med sykkefabrikkens høye markedsandel i Norden, og spesielt i Norge, førte dette til salgssvikt på de samme 30 %. På tross av energiske tiltak i tilpassing av produksjonen og kostnadseffektivisering ble det alvorlig resultatsvikt i fabrikken.

På metallsiden ellers fikk Øglænd System etter hvert hovedleveranser av kabelforlegningsutstyr til nesten alle oljeinstallasjonene på norsk sokkel. Med 80 % markedsandel ble Øglænd System markedsleder på dette utstyret offshore.

På tekstilsiden økte Cubuskjeden sin markedsandel og var landsledende i tekstilhandelen. Men konfeksjonsfabrikken hadde svak lønnsomhet fordi marginene var presset av kostnadsøkning og konfeksjonsimport fra lavprisland. Produktgruppene fritidsklær og dresser var tapsbringende og ble lagt ned.

Alle signaler pekte i retning av at rammebetingelsene ville endre seg raskere i 1980-årene enn i det foregående tiår. Øglænd-konsernet sto overfor store utfordringer. Styret og Per Hatling, som var Martin Tveits etterfølger som konsernsjef, satte i gang et omfattende arbeid med analyser av alle konsernets virksomheter og strategier for fremtiden.

Fordi styret og Hatling ikke hadde sammenfallende syn på utviklingen av selskapet, sa han opp sin stilling i 1984.

Omstillinger

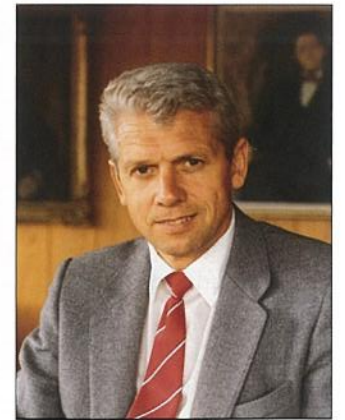
Etter ekstraordinær generalforsamling i 1984 ble det endringer i firmaets bedriftsforsamling og styre. Arne Norheim ble ansatt som ny konsernsjef og tiltrådte ved årsskiftet 1984/85.

Bedring av lønnsomheten var høyeste prioritet, og det ble gjennomført store omstillinger i konsernet.

Sykkefabrikken, som hittil hadde vært delt på «Nr.11» i Vågen området og Kvål, ble samlet på Kvål hvor fabrikkbygningen ble utvidet med 3000 kvm gulvflate. Dette ga rasjonaliseringsgevinster samtidig som det var stort potensial for eiendomsutvikling i de fristilte bygningene på Vågen. Målet for samling av sykkefabrikken på Kvål var resultatforbedring.

Under de rådende forhold på sykkelmarkedet, gikk man inn for at fabrikken skulle bli lønnsom med 150 000 sykler pr. år. Dette var et lavere tall enn produksjonskapasiteten hittil, og det ble nødvendig å redusere bemanningen.

Konfeksjonsproduksjonen ble konsentrert i Sandnes og «satellitt»-fabrikken på Jørpeland avviklet. Det ble satset på bare én produktgruppe – yrkesbekledning, hvor Øglænd sto sterkt i markedet med spesialiserte arbeidsklær bl.a. til oljeindustrien.

Konsernsjef Arne Norheim, * Jærmuseet, Øglændmuseet.

Konfeksjonsfabrikken konsentrerte på Pionér arbeidsklær,
* Jærmuseet, Øglændmuseet.

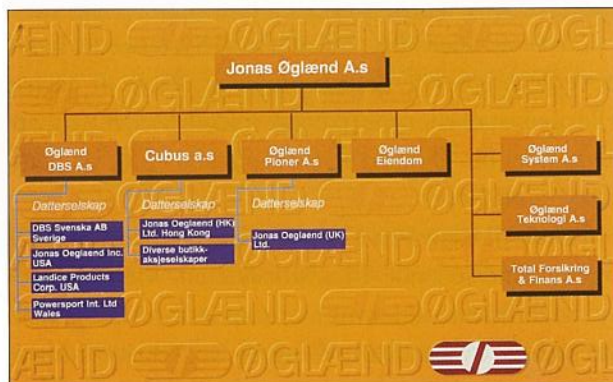
Landbruksområdet ble solgt til T. Skretting A/S i 1985 for å konsentrere konsernets satsing på færre områder.

Divisjonene egne aksjeselskaper

Jonas Øglænd hadde utviklet seg mot en stadig større grad av desentralisering. Dette bunnet i at når ledere får større ansvar, myndighet og tillit, fremmer dette motivasjon og produktivitet. Konsernsjef Arne Norheim gikk sterkt inn for å videreføre desentraliseringen ved å omdanne divisjonene til egne aksjeselskaper fordi dette ville medføre høyere resultatbevissthet, kor-

Datterselskaper i Jonas Øglænd As i 1988.

Jonas Øglænd og datterselskaper i 1987.

tere beslutningsveier, større nærhet til markedene og større muligheter til å utvikle de ulike enhetenes særpreg.

Pr. 1.1.1987 ble divisjonene omdannet til 6 aksjeselskaper, heleiet av Jonas Øglænd. De viktigste var Øglænd DBS A.s. (sykkelfabrikken), Cubus a.s. (butikk-kjeden), Øglænd System A.s. (industrielt monteringsutstyr – kabelbaner m.m.) og Øglænd Pionér A.s. (konfeksjonsfabrikken). Ø-Engineering ble omdannet til

Tekstil, silotårn og forblanderi, og «Nr. 11» midt på bildet,
* Jærmuseet, Øglændmuseet.

Øglænd Teknologi A.s. Men det lyktes ikke å oppnå lønnsomhet, og selskapet ble solgt til et lokalt industriselskap i 1988. Total Forsikring & Finans A.s var et lite datterselskap som gikk tilbake til 1972. Det hadde bl.a. forsikringsordningene i det sosiale sikkerhetsnettet for de ansatte i Jonas Øglænd.

De nye aksjeselskapene var datterselskaper i holdingselskapet Jonas Øglænd A.s. De kom inn under aksjelovens bestemmelser og fikk hvert sitt styre. Firmaets bedriftsforsamling og styre ble konsernbedriftsforsamling og konsernstyre. Konsernstyret var generalforsamling i alle datterselskapene, og konsernsjefen var styreformann i dem alle. De tidligere divisjonslederne ble adm. direktør i hvert sitt selskap. Konsernets sosiale velferdsordninger og sikkerhetsnett for alle ansatte fortsatte uforandret etter omorganiseringen.

Ø-Eiendom var fortsatt en divisjon i morselskapet med oppgave å forvalte og videreutvikle konsernets eiendommer. Det ble reist et nytt stort bygg for Cubus vegg i vegg med konfeksjonsfabrikken på Vågenområdet som ble kjedens sentralledd med administrasjon og lagerhall. Til sammen ble disse bygningene konsernets tekstilkompleks. Bygningen i Krossenkvarteret i sentrum ble bygget om til et nytt varehus som ble åpnet i 1987 og fikk navnet «Øglænd Huset». Over butikklokalene her var konsernadministrasjonens kontorer.

Jonas Øglænds eiendomsmasse omfattet i alt 375 mål arealer med ca. 140 000 kvm bebygget gulvflate.

Øglændselskaper i utlandet

I 1980-årene hadde Jonas Øglænd 6 selskaper i utlandet. Det var et ledd i konsernets strategi å utvide eksport på markeder hvor dette var lønnsomt.

Øglænd Pionér A.s. (konfeksjonsfabrikken) hadde salgsselskap i Sverige og Storbritannia på markedene for yrkesbekledning. Cubus a.s hadde innkjøpskontor i Hong Kong for oppfølging av butikk-kjedens leverandører i Fjerne Østen.

Øglænd DBS A.s hadde datterselskaper i Sverige, Storbritannia og USA, og disse utgjorde Jonas Øglænds største engasjement i utlandet. Selskapene i Wales og USA var etablerte bedrifter på markedene for treningsutstyr. De ble kjøpt av Jonas Øglænd i midten av 1980-årene på bakgrunn av at treningsutstyr – ergometersykler og annet utstyr under merkenavnet BODYGUARD – var blitt en betydelig produktgruppe i syk-

Bodyguard ergometersykkel og tredemølle, * Jærmuseet, Øglænd-museet.

kelfabrikken. Disse produktene hadde større vekstpotensial på eksportmarkedene enn norskproduserte sykler. Bedriftene var datterselskaper heleiet av Øglænd DBS A.s, som dermed fikk en utvidet Bodyguard produktpakke for internasjonale markeder og bl.a. kunne levere komplett «multigym»-utstyr til helseklubber.

I USA var mulighetene store fordi «joggebølgen» førte til økt etterspørsel etter treningsapparater. Den

amerikanske datterfabrikkens produkt var tredemøller, dvs. stasjonære joggemaskiner som den gang hadde størst vekstpotensial i USA innen treningsutstyr.

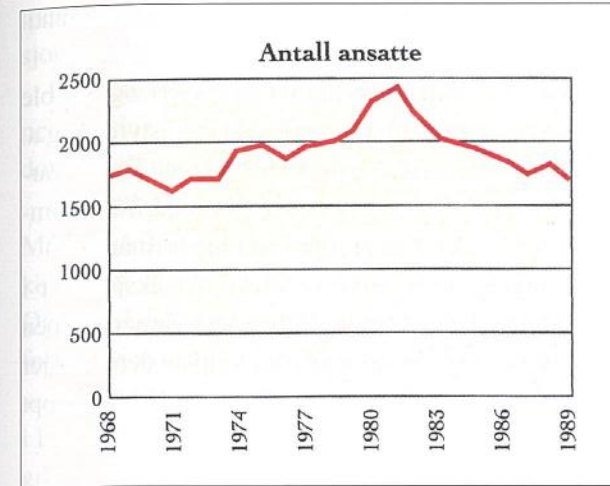
Men det amerikanske datterselskapet ble en katastrofe for Jonas Øglænd. Det oppsto omstillingsproblemer, kvalitetsproblemer, problemer i produksjon og produktutvikling – og på toppen ble bedriften utsatt for økonomiske uregelmessigheter i USA. På tross av iherdige anstrengelser fra ledelsen i Sandnes lyktes det ikke å utnytte de gode markedsmulighetene og snu den negative utviklingen. Selskapet gikk med millionunderskudd flere år på rad inntil det ble overtatt av nye eiere i 1990.

Alt i alt fikk Øglænd-konsernet store tap gjennom sitt engasjement i USA. Sett fra styrehold i ettertid var det ikke feil å kjøpe bedriften og gå inn på det interessante markedet i Amerika; men en rekke forhold i datterselskapet, dollarkursens utvikling, svært høye produktansvarskostnader m.m. slo ben under lønnsomheten.

2100 aksjonærer

Da Jonas Øglænd ble omdannet til aksjeselskap i 1966 var det 100 aksjonærer, alle i Øglændfamilien. I 1975 kom eierne av Sandnes Jernvarefabrikk inn som nye aksjonærer gjennom fusjonen. Med firmaet på Oslo Børs fra 1975 begynte det å bli omsetning av Øglænd-aksjer. I 1980 var antall aksjonærer økt til 620.

Øglænd-aksjens kurs steg etter hvert som investorer utenfra kom inn – bl.a. fra forsikring og bank. Det var fondsemisjoner og nytegning av aksjer i 1982 og -83,

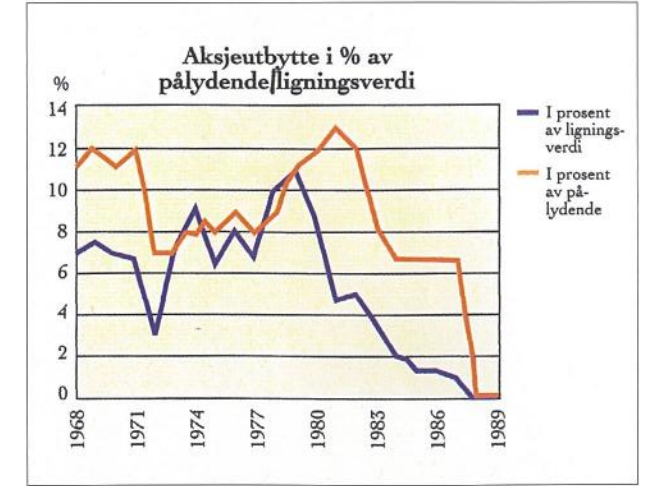

og antall aksjonærer steg til 2106. Firmaets ansatte fikk anledning til å kjøpe aksjer for et bestemt beløp til parikurs, og beløpet ble fulltegnet.

Interessen for Øglænd-aksjen på Oslo Børs gjenspeiles av at i begynnelsen av 1980-årene eide utenlandske investorer opp til 20 % av aksjene, som var den lovlige grensen.

Fra 1985 var det markert kursstigning av Øglænd-aksjen på børsen, og økende omsetning. Dette hadde antagelig sammenheng med tillit i aksjemarkedet til omstillingene som styret og konsernsjef Norheim gjennomførte i konsernet, og som vakte oppmerksomhet i media.

Men for de gamle aksjonærene hadde kursutviklingen også en annen side. Fra 1984 til -87 steg kursen 500 %. Aksjens ligningsverdi steg tilsvarende og formueskatten økte sterkt. Med den gang høy bank-

innskuddsrente og høy aksjekurs mot høy formueskatt på ligningsverdien og lavt aksjeutbytte (null fra 1988) var det – sett kortsiktig – gode grunner for å selge. De forventede positive resultatene av omstillingene i Øglænd DBS ble forsinket p.g.a. tilstrømming i innenlandsk etterspørsel og tapene i USA. Fremtidsutsiktene for firmaet i 1980-årene var usikre, og høy aksjekurs fristet til salg. I 1983 eide Øglænd-familien til sammen ca. 70 % av aksjene. I 1986 var tallet sunket til 40 %.

Den høye aksjekursen skyldtes ikke aksjens avkastning, men at kjøpere så at substansverdien – eiendommenes verdi – i Jonas Øglænd var høy.

Blant de største aksjonærene i selskapet i 1987 var forsikringsselskap, bank, investeringsselskap, industriselskap, medlemmer av Øglænd-familien – og den største: Dressmann A/S.

Frank Varner kjøpte Jonas Øglænd, * Jærmuseet, Øglændmuseet.

Eierskifte i Jonas Øglænd

Bak den nye storaksjonæren Dressmann A/S sto gründeren Frank Varner som hadde bygget opp den kjente butikk-kjeden for herreklær. Varner hadde godt kjennskap til Cubus – bl.a. gjennom tidligere samarbeid i felles innkjøp til de to kjedene. Han så på Jonas Øglænd som et interessant selskap, spesielt på grunn av Cubus og verdiene som lå i firmaets eiendommer – og vurderte kjøp av Øglænd-aksjer som langsiktig, god investering. Dressmann A/S kjøpte gradvis aksje-

poster og hadde i 1988 34 % av aksjene i Jonas Øglænd. Øglænd-familien hadde da til sammen ca. 20 %.

På firmaets generalforsamlinger i 1987 og -88 ble det nyvalg i bedriftsforsamlingen og styret p.g.a. endringene i aksjonærsammensetningen. Frank Varners viseadm. direktør ble valgt inn i bedriftsforsamlingen og deretter i styret hvor han ble formann.

Ved utgangen av 1988 var det 1141 aksjonærer i Jonas Øglænd. Sommeren 1989 sendte Varnergruppen tilbud til samtlige aksjonærer om kjøp av deres aksjer og nådde en eierandel på 97 %. Varner hadde kjøpt Jonas Øglænd.

Øglændselskapene over til nye eiere

På denne tiden besto Varnergruppen av A/S Varner Invest hvor gruppens eiendoms- og finansportefølje var samlet, og Dressmann A/S som omfattet tekstilvirksomheten.

Det hadde vært planer om å fusjonere Dressmann inn i Jonas Øglænd; men da Varner nå var blitt praktisk talt eneeier av Øglænd-konsernet besluttet han å smelte sammen Varnerkonsernet og Øglændkonsernet til én gruppe: Varner-Øglændkonsernet.

Som konsekvens av denne nye konsernorganisasjonen, valgte Arne Norheim å gå av og forlot stillingen som konsernsjef i februar 1990. Da han sluttet, ble hans viseadm. direktør Ivar Rusdal adm. direktør i Jonas Øglænd A.s frem til konsernet ble fusjonert inn i Varnerkonsernet, og han selv fratrådte. Det var en meget krevende oppgave som han allikevel påtok seg for å holde kontinuitet frem til fusjonen. Jonas Øglænds engasje-

menter i utlandet ble avviklet, og konsernadministrasjonen i Sandnes ble lagt ned.

Industrielskapene i Jonas Øglænd lå utenfor Varners satsingsområder, som var tekstilhandel og eiendoms- og finansvirksomhet.

Øglænd DBS A.s ble solgt i slutten av 1990 til Monark AB i Sverige, og ble dermed del av Monark-konsernet med sykkel som hovedsatsingsområde. Øglænd DBS-navnet ble beholdt, og produksjonen fortsatte i sykkelfabrikken på Kvål.

Øglænd Pionér A.s (konfeksjonsfabrikken) ble solgt i 1990 til fabrikkens direktør og en del av hennes ledergruppe.

Øglænd System A.s ble solgt i 1991 til en lokal eiergruppe dannet av selskapets direktør, som selv ble medeier.

Total Forsikring & Finans ble senere solgt til forsikringsselskapet Svithun Total Assuranse.

I alle skiftningene på eiersiden var de Øglænd-ansattes tillitsvalgte meget aktive i å medvirke til løsninger og avtaler som sikret de ansattes rettigheter og interesser. Det ble opprettet et Hovedutvalg med representanter for alle grupper ansatte som arbeidet med dette.

I Sandnes kommune fulgte man utviklingen i Jonas Øglænd i slutfasen med bekymring på bakgrunn av det nære forholdet mellom firmaet og kommunen. Ordfører og rådmann engasjerte seg sterkt i eierskiftene i firmaet. Deres frykt for at mange arbeidsplasser i Øglænd skulle forsvinne viste seg senere dessverre å være begrunnet.

Jonas Øglænd ved veis ende

Den siste generalforsamling i Jonas Øglænd A.s ble avholdt i juni 1990. Det var en blek avskygning av de store feststemte generalforsamlingene i firmaets gode tider.

Representanten for Varnergruppen sto for 99,25 % av aksjekapitalen. Dessuten møtte etter invitasjon 18 representanter for minoritetsaksjonærene – uten stemmerett.

Den historiske sak på dagsorden var avtale om fusjon mellom AS Varner Invest og Jonas Øglænd A.s. som ble vedtatt. Dette innebar at Jonas Øglænd A.s ble fusjonert inn i AS Varner pr. 1. januar 1991. Jonas Øglænd var kommet til veis ende og opphørte som eget selskap 31.12.1990 i sitt 123. år.

Konsernsjef Arne Norheim skrev i sin faste spalte i Øglændkonsernets bedriftsorgan «I Øyeblikket» i november 1989 noen refleksjoner som gjerne kan oppfattes som hans avskjedsord til Øglænd-selskapene (utdrag):

«Mye kan sies og skrives om åttiårene. For firmaet ble dette tiåret skjebnesvangert. 110 år med stabilitet ble endret til 10 år med uro, omstillinger, markedsturbulens og eierskifte. Markedets krav om desentralisering sprengte institusjonen Jonas Øglænd A.s. Tilbake står de enkelte selskap, hver for seg. I nittiårene skal det bevises om disse selskaper er omstillet og posisjonert til å møte morgendagens konkurransekraft. Jeg tror at fundamentet er lagt for en ny vekst for disse selskaper».

Epilog

Etter 1990 har det vært en blanding av positiv og negativ utvikling i selskapene hver for seg.

Monark AB med Øglænd DBS A.s ble kjøpt opp av Cycleurope som er et stort internasjonalt sykkelkonsern med hovedsete i Sverige. Produksjonen på Kvål ble gradvis trappet ned og flyttet til utlandet; men produktutvikling og salg av DBS-sykler fortsatte i Sandnes. DBS flyttet ut av den store fabrikkbygningen på Kvål til lokaler i det tidligere tekstilkomplekset i Vågenområdet og heter i dag Cycleurope Norge AS.

I Øglænd Pionér A.s (konfeksjonsfabrikken) ble mer og mer produsert i Østeuropa og Kina. I takt med minkende hjemmeproduksjon fristilte selskapet de tidligere produksjons- og lagerhallene i tekstilkomplekset på Vågenområdet og flyttet til slutt helt ut til mindre lokaler i Stavanger. Selskapet gikk konkurs i 2004.

Øglænd System A.s er en meget god og lønnsom bedrift som nå ligger i Øksnevad Næringspark i Klepp. Spesialkompetanse på skreddersydde kabelbanesystemer med tilbehør har skaffet selskapet et verdensnavn i sin bransje, og dets fremtidsutsikter er meget gode.

Cubus går godt og er del av Varnerkonsernet ved siden av Dressmann og konsernets andre butikk-kjeder innen tekstil. Ledelse og administrasjon er flyttet fra tekstilkomplekset på Vågen-området til Varnerkonsernets hovedsete i Oslo.

Utleievirksomhet og videreutvikling av tidligere Øglænds eiendommer i Sandnes og på Kvål drives av Varner Invest AS sin avdeling i Sandnes, med samme daglige leder som før eierskiftet. Bl.a. er det tidligere

«Nr.11»-komplekset revet for å gi plass til et nytt stort utbyggingsprosjekt hvor byggearbeidene er i gang pr. 2005. Øglænd Feriehjem og Personalforening har i dag ca.1350 medlemmer, og av dem er 830 pensjonister. Medlemmene er ansatte i Øglænd-selskapene pr. 31.12.89 og pensjonistene. Foreningens formål er å kjøpe og selge, bygge og vedlikeholde feriehjem og leie ut til medlemmene. Videre å styrke det sosiale og velferdsmessige fellesskap for medlemmene, bidra til å gi medlemmene en best mulig livssituasjon og se til at pensjonsrettighetene har tilstrekkelig sikkerhet.

Stiftelsen Jonas Øglænds Bedriftsmuseum

Jonas Øglænds bedriftsmuseum var et bedriftsinternt museum bygget opp av den mangeårige medarbeideren i Jonas Øglænd, Rasmus Rasmussen, og åpnet i 1982.

Ved eierskiftet i 1990 ble museet skjenket til en stiftelse som skulle opprettes for å ta vare på samlingene og drive museet. I Stiftelsen Jonas Øglænds Bedriftsmuseum var halvdelen av representantene i generalforsamlingen oppnevnt av Jonas Øglænd A.s og halvdelen av Sandnes kommune. I realiteten var museet en gave fra firmaet til Sandnes by.

Frem til sammenslåingen med Jærmuseet i 2002 ble Øglændmuseet finansiert gjennom årlige driftstilskudd fra Sandnes kommune, og Varnerkonsernet ytet gratis husleie i en av bygningene på Vågenområdet. Her ble «arv» fra Jonas Øglænds virksomhet gjennom tidene innen handel og industri tatt vare på for ettertiden og åpnet for publikum. Øglændmuseet ble landskjent, sær-

lig for sin unike samling av norskproduserte sykler og motorsykler.

Gjennom disse årene var det et meget nært samarbeid mellom Stiftelsen Jonas Øglænds Bedriftsmuseum, hvor forfatteren av denne artikkelen var arbeidende styreformann, og Kulturetaten i Sandnes kommune.

Etter at stiftelsen ble slått sammen med Jærmuseet i 2002 blir samlingene fra Jonas Øglænd ivaretatt for ettertiden av Jærmuseet. Her er de nå en viktig del av det omfattende by- og industrihistoriske materialet fra Sandnes. Samlingene fra Jonas Øglænds Bedriftsmu-

seum omfatter gjenstander, bilder, brosjyrer, reklameplakater, filmer, dokumenter og andre arkivalier fra firma Jonas Øglænds virksomhet gjennom 123 år. Gjennom sammenslåingen av museene er nå disse samlingene i Jærmuseets eie. De utgjør en viktig del av Sandnes bys historie og vil få sin rettmessige plass i det fremtidige museumssenteret i Sandnes.

Kilder / litteratur:

Jonasen, J. Schanche, 1968. *Jonas Øglænd gjennom 100 år*. Sandnes 1968
Øglænd, Per, 1995: *Firmaet – 123 år Jonas Øglænd*. Sandnes